

Groene groei

Van Michael Gorbachov tot George Bush en van Roel van Duijn tot Koningin Beatrix is iedereen er nu van overtuigd dat voortzetting van de huidige ongebreidelde economische groei letterlijk een doodlopende weg is. Maar hoe het economische systeem dat de milieuvriendelijke economische groei voortbrengt kan worden omgevormd tot een stelsel waarin men verantwoord met de natuurlijke hulpbronnen omspringt, is veel minder duidelijk¹. Volgens sommigen zit er niets anders op dan de huidige produktiegroei af te schaffen en over te stappen op een krimpscenario. Maar in het algemeen vertrouwt men erop dat produktie- en consumptiepatronen zodanig kunnen worden omgevormd dat voortzetting van de economische groei en behoud van het milieu elkaar niet hoeven uit te sluiten.

De economische geschiedenis leert dat economieën zich vaak met opmerkelijke flexibiliteit aan dreigende schaarsten hebben aangepast. Twee eeuwen geleden voorspelde Thomas Malthus dat velen de hongerdood zouden sterven omdat vanwege de schaarste aan vruchtbare grond de voedselproduktie hooguit proportioneel zou kunnen toenemen terwijl de bevolking zich exponentieel ontwikkelde. Maar Malthus hield er geen rekening mee dat de schaarste aan grond kon worden gecompenseerd door extra mankracht en extra kapitaal waardoor de produktiviteit in de landbouw meer dan evenredig toenam. Twee decennia geleden waarschuwde de Club van Rome dat de voorraad van sommige onvervangbare grondstoffen bij voortzetting van de exponentiële groei nog voor het einde van de eeuw uitgeput zou zijn. Maar substitutie, recycling en intensievere opsporings-, winnings- en verwerkingsmethoden hebben die dreiging naar de achtergrond verschoven. In de jaren zeventig leek het erop of de OPEC met het afknippen van de oliestroom naar geïndustrialiseerde landen de economische groei in die landen een vernietigende slag zou toebrengen. Maar er werden nieuwe energiebronnen aangeboord, de energie-efficiency werd sterk verhoogd en de macht van de OPEC werd gebroken. Zou de economie zich dan ook niet uit het probleem van de milieuschaarste redden?

Om de overstap van milieubelastende naar 'groene' groei te maken staan de economie verschillende aanpassingsmechanismen ten dienste. In de eerste plaats de *technische ontwikkeling*. Zonder twijfel kan de techniek een machtige bondgenoot zijn in de strijd tegen de milieuvriendelijke. Het milieu is in de economie heel lang als een onbeperkt voorradig en daardoor vrijwel kosteloos goed behandeld. Daarom is er tot nog toe betrekkelijk weinig moeite gedaan om efficiënt met deze produktiefactor om te springen. In het vlak van de recycling, de verwerking van afval, de verbetering van produktietechnieken en het efficiëntere gebruik van natuurlijke hulpbronnen liggen nog grote onbenutte mogelijkheden.

Belangrijker misschien nog dan het ontwikkelen en toepassen van milieuzuinige technieken is *substitutie* van milieuvriendelijke door milieuvriendelijke produktieprocessen. Een voorbeeld is de grote mobiliteit. Hoogontwikkelde economieën worden gekenmerkt door een hoge mate van mobiliteit die zeer milieubelastend is. Maar waarom zou iedereen zich van hot naar haar blijven verplaatsen als telewerken, televergaderen e.d. even doeltreffend in de behoefte aan contact en communicatie kunnen voorzien? Zo zijn voor veel milieubelastende processen schone alternatieven denkbaar die adequaat in een bestaande behoefte kunnen voorzien.

Natuurlijk komen die milieuzuinige technieken en substitutieprocessen er niet vanzelf. Zij moeten worden uitgelokt door signalen vanuit de markt of worden afgedwongen door instructies van bovenaf. In markteconomieën vormt het *prijsmechanisme* een machtig instrument om een herallocatie van produktiefactoren tot stand te brengen en de economie aan gewijzigde schaarsteverhoudingen aan te passen. Maar dan moet er een prijs worden gekoppeld aan het gebruik van het milieu. In veel gevallen kan die prijs worden afgeleid van de kosten die het vergt om het milieu in de oorspronkelijke staat te herstellen (waterzuivering, afvalverwijdering e.d.). Nu worden deze kosten veelal niet doorberekend of worden er zelfs verkeerde signalen uitgezonden doordat milieuvriendelijke bezigheden worden gesubsidieerd. Het tot stand brengen van een juiste prijsstelling voor milieugebruik is een buitengewoon moeilijk, maar ook een buitengewoon belangrijk element in de ontwikkeling naar groene groei.

Niet in alle gevallen is het mogelijk of zinvol een prijs aan het gebruik van het milieu te koppelen. Zo schiet de wetenschappelijke kennis voorlopig nog te kort om de kosten van een eenheid aantasting van de ozonlaag te becijferen. In die gevallen moet met *voorschriften* worden gewerkt. Voorschriften zijn echter alleen zinvol als er controlemogelijkheden zijn en een voldoende krachtige overheid om de naleving van die voorschriften af te dwingen. Voor situaties waarin het om mondiale milieubelangen gaat, zou de instelling van een internationale milieu-autoriteit onder auspiciën van de VN overweging verdienen.

Behalve prijzen en overheidsvoorschriften is er nog een ander krachtig wapen in de strijd voor milieuvriendelijkere produktiewijzen. Dat zijn de *aankoopbeslissingen* van consumenten. Nu al blijkt dat producenten in sommige gevallen de gewijzigde consumentenvoorkeuren voor milieuvriendelijke producten en verpakkingen niet kunnen negeren op straffe van verlies aan marktaandeel. Naarmate het milieubewustzijn onder de gehele bevolking toeneemt zal dit effect sterker worden. En dit bewustzijn neemt toe naarmate men vaker en directer met milieurampen wordt geconfronteerd. Bhopal, Tsjernobyl en de olieramp in Alaska hebben de wereld geschokt, maar ook elke nieuwe vondst van een gifbelt in de eigen omgeving, elke zieke door besmetting met een gevaarlijke stof in de eigen kennissenkring en elk ander alledaags signaal van de verloederding van het natuurlijke leefklimaat draagt er toe bij dat het milieubewustzijn groeit.

Technologische vernieuwing, economische substitutie, prijssignalen en voorschriften, politieke druk en druk van consumenten moeten te zamen in staat worden geacht om de economische groei in overeenstemming te brengen met de eisen die behoud van het milieu stelt. Maar dat zal een inspanning vragen op alle fronten. Groene groei is nog allerminst een vanzelfsprekendheid. En dat moet het wel worden.

L. van der Geest

1. Dit thema stond ook centraal op het internationale congres "Environment and economics", dat op 1 september jl. te Rotterdam werd gehouden ter gelegenheid van het 60-jarige bestaan van het Nederlands Economisch Instituut. De meeste artikelen in dit nummer zijn verkorte weergaven van voordrachten die op dit congres zijn gepresenteerd.